

ÖZGÜN ARAŞTIRMA / ORIGINAL ARTICLE

Copyright@Author(s) - Available online at dergipark.org.tr/en/pub/igusbd.
Content of this journal is Licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND) International License.

Kitap İncelemesi-3: Güvenliğin Eleştirisi

Hazırlayan

Erdoğan ÖZDEMİR

Yazar: Mark NEOCLEOUS

Güvenliğin Eleştirisi,

(Çev. Tonguç Ok), Ankara: NotaBene Yayınları,
2014, 264 s.

ISBN: 9786055513856

Giriş

Çağımızın önde gelen Marksist siyaset teorisyenlerinden Mark Neocleous'un en önemli eserlerinden biri olan kitap, ilk kez 2008 yılında Edinburgh University Press Limited tarafından 'Critique of Security' başlığıyla İngiltere'de yayımlanmış olup, 2014 yılında ise Tonguç Ok tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Yazar bu eserinde güvenlik kavramını eleştirel bir biçimde ele alarak modern siyaset teorisi, egemenlik, olağanüstü hâl ve devlet gibi kavramların güvenlik üzerinden meşrulaştırılmasını tartışmaktadır. Neocleous güvenliğin tarafsız ya da evrensel bir iyi olmadığını, aksine iktidarın yeniden üretildiği ideolojik bir kavram olduğunu savunmaktadır. Onun deyimiyle "bu kitap, günümüz siyasi kategorilerinden birini eleştirme ve burjuva siyaset sistemini teşhir etme çabasıdır. Bu bakımdan ideolojinin maskesini indirmeyi ve güvenlik sistemini fetiş olmaktan çıkarmayı amaçlamaktadır." (s.17)

'Güvenliğin Eleştirisi' güvenlik kavramının tarihsel gelişimini, liberalizmin güvenlik anlayışını, olağanüstü hâl uygulamalarını, güvenlik ile kimlik ve

Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik
Akademisi, Ankara, Türkiye.
✉ erdincozdemir1919@gmail.com

sadakat ilişkisini, güvenlik söyleminin kapitalist üretimle olan bağı ve güvenlik pratiğinin kurumsal düzeyde nasıl işlediğini incelemektedir. Neocleous'un çalışması, güvenlik alanındaki geleneksel yaklaşımları sorgulayarak, güvenliğin aslında toplumsal ve siyasal bir inşa olduğunu vurgulamaktadır. Bu bakış açısı, güvenlik çalışmalarında yeni bir eleştirel perspektif sunmakta ve güvenlik söyleminin toplumsal yapıları nasıl şekillendirdiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Kitap 'Giriş' kısmı ile birlikte beş ana bölümden oluşmaktadır.

"Burjuva Toplumunun Yüce Kavramı: Liberalizm ve Güvenlik Tekniği" başlıklı birinci bölümde Neocleous, güvenlik kavramının modern liberal devletin temelinde nasıl yer aldığını tartışmaktadır. Liberalizmin birey özgürlüğü vaadiyle çelişkili bir biçimde, güvenliği devletin merkezine yerleştirdiğini ve bunun, iktidarın sürekliliğini sağlayan bir teknik hâline geldiğini ileri sürmektedir. Yazara göre "liberalizmin anahtar kavramı özgürlük değil güvenlidir." (s.19) Neocleous'un güvenlik anlayışını liberalizmin hegemonik aygıtı olarak görmesi yerinde bir eleştiri sunmaktadır. Ancak liberal güvenlik söyleminin tümünden egemenlik stratejisine indirgenmesi, çoğulcu demokrasilerde güvenliğin aynı zamanda bireysel hakların korunmasıyla da bağlantılı olabileceği ihtimalini dışlayabilir. Ayrıca güvenliği sadece 'burjuva düzeninin ideolojik örtüsü' olarak ele almak, tarihsel bağlamdan kopuk, indirgemeci bir yaklaşım olabilir. Örneğin sosyal güvenlik sistemleri bazı dönemlerde emekçi sınıfların mücadeleleri sonucunda kazanılmıştır, bunları sadece düzenin yeniden üretimi olarak görmek bu kazanımların politik doğasını göz ardı etmektir.

"Olağanüstü Hâl mi? Hangi Olağanüstü Hâl?" başlıklı ikinci bölümde yazar, olağanüstü hâl kavramının 'istisna' değil, kapitalist düzenin bir yönetim biçimi hâline geldiğini, bu nedenle özellikle 20. yüzyıl boyunca olağanüstü hâl yönetimlerinin (uygulamalarının) nasıl sıradanlaştığının sorgulanması gerektiğini savunmaktadır. "Olağanüstü yetkilerin meşrulaştırılması ve anayasal temellere oturtulması liberalizmin modern devlete bir armağanıdır." (s.88) Devletin güvenlik adı altında sürekli bir olağanüstü hâl ortamı yarattığını ve bunun iktidarın normalleşmiş bir aracı hâline geldiğini öne sürmektedir. Çünkü "olağanüstü yetkilerin daha geniş bir olağanüstü hâl ideolojisi çerçevesindeki liberal kullanımı liberal yaklaşıma göre liberalizmin özgürlük ilkesiyle tamamen uyumlu olan bir güvenlik düzeni hâlidir." (s.60) Neocleous'un burada Giorgio Agamben'in ¹ 'istisna hâli' kavramını yeniden yorumlaması dikkat çekicidir. Ancak eleştirinin daha ikna edici olabilmesi için, yazarın olağanüstü hâlin her bağlamda 'sınıf tahakkümünü normalleştirme' pratiği olduğu savı daha fazla örnekle ve karşılaştırmalı analizle desteklenebilirdi. Olağanüstü hâl uygulamaları farklı siyasal rejimlerde farklı biçimler alır, kitapta bu farklılıklar göz ardı edilmiştir. Ayrıca yazar tarafından farklı dönemlerde ve farklı coğrafi konumlardan örnekler verilmiş olsa da "Olağanüstü yetkilerin kullanılması yoluyla güvenliği sağlama çabası, tüm dünyada uygulanan en temel siyasal strateji hâline geldi." (s.98) diyerek sürekli olağanüstü hâl fikrinin her bağlamda geçerli olduğunu söylemek, aşırı genelleme bir yaklaşımdır.

"Sosyal Güvenlikten Ulusal Güvenliğe: Ekonomik Düzenin İmalatı Üzerine" başlıklı üçüncü bölüm güvenlik söyleminin ekonomik düzenin sürdürülmesiyle ilişkisini ele almaktadır. Neocleous'a göre "Uluslararası ilişkiler teorisi, içeri-dışarı ilişkisine giderek daha fazla ilgi göstermesine karşın belirgin bir biçimde dışarıyı çağrıştıran güvenlik söylemi -yani ulusal güvenlik- ile belirgin biçimde içeriği çağrıştıran güvenlik söylemi -yani sosyal güvenlik- arasındaki olası ilişkiye neredeyse hiç değinilmemektedir." Bu nedenle bölümün amacı, "ulusal güvenlik kavramını yeniden ele alıp onun sosyal güvenlik ile olan tarihsel bağlarının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır." (s.115) Yazara göre sosyal güvenlik, aslında kapitalist üretimin ihtiyaç duyduğu iş gücünün yeniden üretimi için kullanılan bir araçtır. Ulusal güvenlik ise, bu düzeni tehdit eden unsurlara karşı bir koruma mekanizmasıdır. "Olağanüstü yetkilere/yönetimlere başvurularak sağlanan güvenlik, yurt içinde sosyal güvenlik aracılığıyla yurt dışında ise ulusal güvenlik aracılığıyla yeni bir liberal düzen inşası için gerekli zemini" oluşturmaktadır." (s.20) Böylece "sosyal ve ulusal güvenliğin birleşik etkisi sayesinde güvenlik *per se*, kapitalist modernitenin siyasal düzeninin imalatı için gerekli en önemli mekanizmalardan biri, sermaye ile devleti birleştiren bir iktidar rabatası hâline gelmektedir." (s.118) "Ulusal güvenlik kılığına bürünmüş ekonomik güvenlik (yani kapitalist birikim)" (s.150) dünyayı kapitalist bir tarzda şekillendirip "tüm yerküreye müdahale etmenin ve onu bütünüyle denetim altında tutmanın aracı hâline geldi. Küresel düzen, sermaye birikimi mantığına ve burjuva düzen anlayışına dayanan bir güvenlik doktrini uyarınca imal edilmeye ve yönetilmeye başlandı." (s.147) Ancak Neocleous, sosyal güvenliği yalnızca bir yeniden üretim aracı olarak tanımlarken, bu sistemin aynı zamanda tarihsel olarak sınıf mücadelesi sonucu oluştuğunu ve bazı durumlarda sermaye karşıtı bir içeriğe sahip olabileceğini yeterince dikkate almamıştır. Emek-sermaye çelişkisini vurgularken, emeğin direniş kapasitesine alan açmaması önemli bir eksikliklerdir.

"Güvenlik, Kimlik, Sadakat" başlıklı dördüncü bölüm 'hem yurt içinde hem de yurt dışında siyasal bir teknoloji' olarak kullanılan belirli bir ekonomik düzen anlayışına dayalı güvenliğin 'yurttaşları nasıl belli bir ulus vizyonu etrafında seferber edebildiğini ele almaktadır.' (s.20) Neocleous, güvenlik söyleminin kimlik politikalarıyla nasıl iç içe geçtiğini, özellikle ulusal kimlik ve sadakat üretimiyle nasıl çalıştığını tartışmaktadır. Yazarın temel savı, "güvenlik ile kimliğin,

¹Agamben, G. (2020). İstisna Hâli (Çev. Kemal Atakay). 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

sosyologların ve psiko-analistlerin öne sürdükleri gibi belirgin varoluşsal ya da ontolojik yollarla değil çok daha siyasal bir yolla kopmamacasına birbirine bağlandığıdır: Ulusal güvenlik imalatı ile el ele gider ve *vice versa*.” (s.155) Güvenlik, ‘biz’ ile ‘onlar’ arasında bir sınır çizme pratiğidir. Güvenlik odaklı bir kimlikle oluşturulan bir ben/biz, öteki’nin bu güvenlik için arz ettiği söylenen tehdidin boyutları ölçüsünde bir ötekileştirmeye yol açar. Böylelikle bizi başka bir toplum üzerinde düşünmeye teşvik edecek kimselerden uzaklaştırır ve sadakatın önemini bize hatırlatır.” (s.176) Yazara göre “Güvenlik adına kullanılan sadakat ve kimlik, siyasal muhayyileyi devletin etrafında örgütlemeye yardımcı oluyor. Kimlik devlete sadakat için seferber ediliyor, sadakat kimlik için [ulusla özdeşleşmek için] ve böylece her ikisi de güvenlik için seferber edilmiş oluyor.” (s.199) Burası kimlik ve güvenlik ilişkisini açığa çıkarması açısından önemli bir bölümdür. Neocleous’un burada yaptığı katkı, güvenlik söyleminin yalnızca fiziksel değil kültürel/ideolojik bir üretim mekanizması olduğunu göstermesidir. Ancak eserde kimlik meselesi çoğu zaman sadece ulus-devlet bağlamında değerlendirilerek ulusal kimlik esas alınmış; etnik, cinsel ya da yerel kimliklerin güvenlik söylemleriyle nasıl ilişkilendiği ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Daha çok ulusal güvenlik ve devlet düzeyinde bir analiz sunulmuş, bireysel ve kolektif kimliklerin mikro düzeyde nasıl güvenikleştirildiği konusu eksik kalmıştır.

“Şirket ve Kampüs” başlıklı beşinci bölümde güvenlik politikalarının sadece devletle sınırlı kalmadığı, özel güvenlik şirketleri ve üniversiteler gibi kurumlar aracılığıyla da uygulandığı savunulmaktadır. Geniş bir alana yayılan güvenlik endüstrisi sadece savunma ve güvenlikle ilgili özel şirketleri değil önemli miktarda üniversite araştırmalarını da içermektedir. Neoliberal güvenlik rejimi, bu kurumlarda disiplin ve itaat üretme mekanizmaları olarak işlemektedir. Yazara göre “CIA’in şirket olarak bilinmesinin ve onun karargâhlarına kampüs denmesinin bir nedeni olmalıdır.” (s.204) Bu bölüm çağdaş neoliberal güvenlik anlayışının kurumsal yüzünü sergilemesi bakımından etkileyicidir. Özellikle üniversitelerin ve şirketlerin güvenlik politikaları üzerinden nasıl birer kontrol mekanizması hâline geldiği oldukça güncel bir tartışmadır. Ancak Neocleous’un güvenliğin tüm kurumsal biçimlerini tek yönlü bir iktidar pratiği olarak okuması, bu alanlarda oluşan öğrenci hareketleri, sendika ve sivil toplum örgütlerinin eylemleri gibi karşı direniş pratiklerini göz ardı etmektedir. Bu tür olasılıklar metinde yeterince tartışılmamıştır. Neocleous, güvenlik söyleminin bir tür fetişizm² hâline geldiğini, devletin her türlü müdahalesini meşrulaştırmak için ‘güvenlik’ gerekçesini kullandığını öne sürmektedir. “Devletin altını oymak yerine aksine onunla kol kola yürüyen, güvenlik fetişini besleyen ve pazarlayan bir güvenlik sanayii” (s.20) mevcuttur. Güvenlik entelektüelleri³ ise günümüzün fetişini pazarlamaya çalışan bir güvenlik ideologundan başka bir şey değildir.” (s.257) “Güvenliği bir fetiş olarak okumaktaki amaç, güvenliğin hem sermayenin hem de devletin çıkarları doğrultusunda ideolojik bakımdan nasıl oluşturulup geliştirildiğini yeniden ortaya koymaktır.” (s.216)

Genel Değerlendirme

Mark Neocleous’un “Güvenliğin Eleştirisi” adlı eseri, güvenlik kavramını eleştirel bir bakış açısıyla inceleyen önemli bir çalışmadır. Kitap, güvenliğin sadece bireysel ya da toplumsal bir ihtiyaç değil, aynı zamanda egemenlik, kapitalizm ve devletin meşruiyetini yeniden üreten bir ideolojik araç olduğunu savunmaktadır. Neocleous, özgürlük ile güvenlik ikiliğini sorunlu bulurken bunun ideolojik olarak işleyen bir ayırım olduğunu söyleyerek güvenlik adına özgürlüklerin kısıtlanması sürecini sorgulamaktadır. Çünkü “güvenlik eleştirisi aslında daha geniş bir iktidar eleştirisinin en önemli parçasını” oluşturmaktadır. (s.15) Yazar, güvenlik söyleminin liberal toplumlarda özgürlük ve güvenlik arasındaki gerilim üzerinden iktidarın yeniden üretildiğini ve bu söylemin, toplumsal eşitsizlikleri ve sınıf ilişkilerini gizleyerek mevcut düzenin sürdürülmesine hizmet ettiğini öne sürmektedir.

Neocleous’un eseri, güvenliği normatif bir değer olmaktan çıkararak, eleştirel siyaset kuramı ve Marksist bir perspektiften sorgulayan öncü çalışmalardan biridir. Her bölüm, güvenliğin farklı bir veçhesini gözler önüne sermekte ve devletin tahakküm mekanizmalarından kapitalist düzenin yeniden üretimine, kimlik politikalarından kurumsal kontrollere kadar geniş bir analiz sunmaktadır. Ancak yazarın kimi zaman yapısalcı ve indirgemeci yaklaşımı, güvenliğe dair daha karmaşık ve çok boyutlu değerlendirmeleri dışarıda bırakmaktadır.

Eser, güvenlik kavramını sadece bir tehditten korunma aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal düzenin, sınıf

²Fetiş: Tapınırcasına sevilen şey veya kimse.

Fetişizm: İkel toplumlarda doğaüstü bir güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesnelere tapınma. Türk Dil Kurumu (t.y.). Güncel Türkçe Sözlük. 25 Mayıs 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

³“(M)odern devlet, “güvenlik entelektüelleri” olarak gruplandırılabilir geniş bir yelpazede kişi istihdam eder. Çoğunluğu ordu, polis ve istihbarat örgütleri tarafından istihdam edilir. Ancak askerî kültürle ilişkisi daha dolaylı olan başkaları da vardır: Devlet/hükümet sözleşmeleri üzerine çalışan akademisyenler, sözde bağımsız ‘think-tank’ kuruluşlarında istihdam edilen analistler ya da siyasi partilerin araştırma ve güvenlik kollarında çalışan üyeleri. Bunların en karakteristik ürünleri güncel olaylarla ilgili stratejik, siyasi ya da ekonomik değerlendirmeler ve gelecekteki politikaların, kararların ve olayların olası sonuçlarını tek tek ortaya koyan senaryolarıdır.” Luckham, R. (1984). *Armament Culture. Alternatives*, 10(1), 1-44, 11.

ilişkilerinin ve devletin egemenliğinin yeniden üretildiği bir ideolojik araç olarak ele almaktadır. Bu bakış açısı, güvenlik çalışmalarında yeni bir eleştirel perspektif sunmakta ve güvenlik söyleminin toplumsal yapıları nasıl şekillendirdiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Yazara göre “güvenlik ihtiyacı son derece amorf ve belirsiz olduğu için güvenlik aurasını donatabilecek metaların sayısı ve türü neredeyse sınırsızdır; hem somut metaları hem de somut olmayanları kapsar.” (s.217) Böyle bir ortamda güvende olmanın tek yolu ise sonu gelmez güvenlik ürünleri vasıtasıyla kendi güvenliğini sağlama aracına dönüşen tüketimin artarak devam etmesidir.

Kitap, güvenliğin toplumsal ve siyasal bir inşa olduğunu vurgulamakta ve “siyasal bir teknoloji” (s.109) olarak tanımlanan güvenliğe dair söylemin, toplumsal eşitsizlikleri ve sınıf ilişkilerini gizleyerek mevcut düzenin sürdürülmesine hizmet ettiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, güvenlik çalışmalarında geleneksel anlayışları sorgulamakta ve güvenlik kavramının daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Ancak kitabın eleştirel yaklaşımı, güvenlik kavramının tüm yönlerini kapsamadığı ve bazı durumlarda güvenliğin olumlu bir rol oynayabileceği gerçeğini göz ardı ettiği eleştirilerine de açıktır. Yine de Neocleous’un çalışması, güvenlik kavramını daha geniş bir toplumsal ve siyasal bağlamda değerlendirmemize olanak tanımaktadır.

Başlangıçta uluslararası ilişkilerin bir alt disiplini olan güvenlik çalışmaları, kardeş disiplin olan stratejik çalışmalar gibi, “güvenlik mantığının yön verdiği bir siyaset etrafında inşa edilen ve hegemonik güçlerin çıkarları doğrultusunda belirlenen söylemsel ekonominin bir parçasıydı. Doğuşundan itibaren eleştiri düşüncesinden mümkün olduğunca uzak”tı. (s.255) Neocleous, geleneksel güvenlik çalışmalarına karşı çıkarak, daha radikal ve Marksist temelli bir eleştiri geliştirmekte ve böylece çağdaş eleştirel güvenlik çalışmalarına katkıda bulunmaktadır. Neocleous’un çalışmaları, liberalizmin güvenlik söylemleri ve devletin egemenlik biçimleri üzerinedir. Foucault ve Marx’ın izinden giderek, liberalizmin özgürlük adına aslında güvenlik temelli bir egemenlik kurduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda, devletin olağanüstü hâl uygulamalarının ve güvenlik politikalarının kapitalist üretim ilişkileriyle nasıl iç içe geçtiğini analiz etmektedir. Bu eserde liberalizmin güvenlik söylemlerinin aslında özgürlüğü tehdit ettiğini ve güvenlik toplumunun inşasında nasıl bir rol oynadığını tartışmaktadır. Kitap, özellikle eleştirel siyaset teorisi, güvenlik çalışmaları ve devlet kuramı alanlarında önemli bir referans kaynağı olarak kabul edilmektedir.